

LES INTERVENCIONS CONTEMPORÀNIES DE LA MASIA

Joan Curós i Vilà. Dr. Arquitecte. Universitat Politècnica de Catalunya

La masia és la identitat arquitectònica del territori català. És una arquitectura que es caracteritza per la seva gran dosi d'humilitat i la seva naturalitat formal, la qual s'insereix al lloc aconseguint l'òptima sostenibilitat ambiental, amb les formes que donen resposta a la topografia que l'acull, pels materials autòctons emprats per a la seva execució i per la bona articulació entre dependències per tal d'aconseguir la millor funcionalitat per a l'ús a que és destinat l'edifici.

La seva arquitectura manté un diàleg molt clar amb el seu context, sempre de manera molt plausible i lluny de qualsevol estridència. És l'antítesi d'alguns edificis construïts en aquests últims anys els quals tenen un desmesurat afany de protagonisme vinculat tant a qui ho ha encarregat com a l'arquitecte que l'ha projectat.

Es pot corroborar que l'arquitectura de la masia, és una arquitectura molt racional i carregada de sentit comú.

La masia és una arquitectura d'un saber fer no especialitzat, però integrat a la cultura del lloc, construïda pels mateixos estadants que l'habitaven. Les proporcions són molt harmonioses entre elles i alhora fa que les línies es relliguin amb el paisatge que l'envolta. La major part de les masies han anat creixent segons requerien les necessitats de la família i l'explotació obtenint un resultat molt unitari del conjunt.

Aquest procés de creixement, es va iniciar secularment en moltes masies en un nucli reduït fins a arribar en molts casos en grans pairalies. Gairebé la totalitat dels creixements eren en horitzontal atès del terreny perimetral que disposen. Aquests paràmetres són unes pautes projectuals a considerar per a les intervencions contemporànies.

L'objectiu de creació de la masia correspon a una estructura econòmica sostenible d'àmbit familiar. Això ha perdurat durant segles fins fa uns anys que ha deixat de ser així i ha conduït als propietaris a replantejar-se l'explotació agrícola i ramadera per tal que aquesta continuï sent sostenible i viable econòmicament.

Aquesta petita estructura econòmica familiar que sustentava la masia ha conduït a transformar les explotacions agrícoles en un procés d'industrialització. Aquesta transformació ha significat ampliar notablement la seva capacitat a tots aquells masos que els descendents han apostat per a la continuïtat de l'explotació.

La resta de masos que han decidit acabar amb l'explotació agrícola i ramadera i per tant han emprès un nou rumb, els ha calgut adoptar un ús diferent a la masia per a la seva salvaguarda i per a la seva sostenibilitat econòmica.

Aquests nous usos són diversos, tals com allotjament per a turisme rural, una activitat que és molt freqüent, restaurants, cases de colònies o altres destins d'usos col·lectius. Aquests canvis han conduït a realitzar una adaptació de l'organització interior de la masia per tal de poder donar resposta a aquests usos diversos.

Tot això ha conduït a la transformació arquitectònica del món rural i a la masia com a centre neuràlgic d'aquest. Moltes de les intervencions practicades, reformes, ampliacions, noves construccions no han estat massa afortunades pel patrimoni rural existent. Majoritàriament s'ha implantat una tècnica cal·ligràfica del llenguatge de l'edifici preexistent mal interpretat i mal traduït a la contemporaneïtat, la qual cosa ha conduït a l'obtenció d'uns resultats mimètics que han transformat a moltes masies en edificis folklòrics i pessebrístics, fent desaparèixer la frescor, l'autenticitat i la bona praxi en què estaven construïdes al seu dia.

La legislació del nostre país ha influït en obtenir aquest resultat atesa la seva rigidesa d'aplicació, tant per l'ús dels materials com les proporcions dels forats o obertures entre altres restriccions. La redacció de la norma està orientada en la fossilització d'aquesta arquitectura. Cal considerar que la manera de viure del s. XVII-XVIII i l'actual són molt diferents, la qual cosa ha de permetre la millora d'aquest patrimoni sense renunciar als orígens i al seu llenguatge. Només cal passejar en llocs d'alta muntanya i observar els edificis de nova construcció destinats per a segona residència tipus pleta, amb una aparença caricaturesca de cartró pedra derivada de la mala interpretació del llenguatge del saber estar de la masia.

Reforma i ampliació d'una masia en què s'aprecia el diàleg entre tradició i modernitat (Foto de l'autor)

Entenem la masia per definició com una construcció molt integrada al lloc, principalment per l'ús de materials autòctons. Això fa que la traducció del seu llenguatge als nostres temps sigui absolutament compatible amb l'ús de tècniques constructives i materials actuals quan a l'actualitat en una part molt important d'intervencions practicades a les masies s'ha considerat renyit.

Sovint a les reformes o noves construccions es magnifiquen elements estructurals amb unes seccions molt majors de les necessàries, quan a les estructures originàries eren elements amb una total discreció.

Un dels sistemes constructius que s'han aplicat de manera indiscriminada a les reformes han estat els murs de pedra vista, però escasses vegades amb un resultat com eren els murs originaris de les masies, tant pel que fa al cromatisme com per l'extraordinari encaix en que eren col·locades les pedres, constituint així un element del tot unitari i monolític.

Un dels aspectes poc exemplars és el notable increment superficial de les juntes entre pedres respecte als murs originaris, on aquestes eren minúscules i gairebé inapreciables. Abans s'encaixava una pedra amb l'altra per tal de reduir al màxim la superfície de la unió i actualment se separen les pedres, amb la qual cosa en el conjunt del mur predomina tant la superfície de pedra com la de junta. Per remarcar més aquesta manca d'unitat de la junta, s'hi aplica morter de ciment portland de color gris, on produeix un contrast de color amb la pedra i per tant el mur esdevé bicolor i d'aspecte fragmentat.

El morter de molts murs originaris era d'argamassa i amb el pas del temps anava adquirint la pàtina de color beix que generalment s'uniformava amb la pedra calcària, la més predominant. En altres situacions o contrades també s'hi barrejava terra de la zona per a unificar més el cromatisme del conjunt del mur.

Aquest procés d'ensenyar la pedra ha estat tant generalitzat que fins i tot s'ha eliminat l'arremolinada i pintura, generalment de color blanc, de determinades masies benestants. Aquest sistema constructiu d'aplicar una capa protectora d'arremolinat era comú en les classes socials amb un determinat poder adquisitiu, les quals es podien permetre aquest acabat al mur. També és freqüent a les masies emplaçades en llocs on la pedra era escassa i per tant la vulnerabilitat del mur era evident; allà, l'acabat millorava la protecció per a la salvaguarda de les inclemències atmosfèriques.

Tots aquests ingredients han estat el motiu per a obtenir una "arquitectura" pastix, quan l'interessant és combinar la tradició amb la modernitat i revitalitzar aquesta arquitectura.

Aquestes pràctiques confirmen que hi ha hagut manca de respecte a les masies i que no s'han analitzat i estudiat prou els seus orígens previs a les intervencions realitzades per tal d'afavorir-ne la qualitat. Complementàriament

ha mancat sensualitat en l'aplicació i el tractament dels materials, com es delata clarament en la restitució dels murs de pedra.

Terminològicament en aquesta arquitectura s'hi associa sovint la paraula *rústic*. Quantes vegades hem sentit a dir aquesta casa és rústica?. Què vol dir això en arquitectura?. És una paraula molt generalista la qual significa quelcom relatiu del camp, i aquesta generalització ja és un símptoma de banalització de les intervencions en la masia.

L'ofici de projectar no conté receptaris ni dogmes a seguir sinó l'habilitat de l'arquitecte en adequar i aplicar un llenguatge adient i personalitzat a cada masia concreta per tal que el seu aspecte millori si és possible o almenys no empitjori.

Els arquitectes municipals hi tenen un paper pedagògic i de mediador important a desenvolupar en aquest àmbit entre el projecte i l'aplicació de la normativa, per tal de discernir entre la qualitat arquitectònica projectada en una masia o l'aplicació d'una mala praxi. Les Normatives Urbanístiques, en determinats casos no faciliten una bona intervenció, ans al contrari, acostumen a estar mancades de flexibilitat perquè l'arquitecte pugui articular tradició amb modernitat.

Restitució d'una paret de pedra. (Foto de l'autor)

Els resultats d'integració al lloc i de confort interior solen ser més agraïts quan s'aplica un llenguatge contemporani a una arquitectura ancestral que la rejoyeneix que no pas quan s'està obligat a aplicar escrupolosament el dictat de la normativa obtenint els resultats majoritàriament descrits. Això no suposa incomplir la legislació sinó voler que aquesta sigui un aliat a l'hora de projectar i no un impediment com succeeix sovint.

La magnitud de la masia i el conjunt dels seus edificis annexos és el reflex de la magnitud de l'explotació del mas, però no sempre existeix relació entre grandària i qualitat arquitectònica de les intervencions o noves construccions realitzades.

Les noves construccions de l'explotació executades com a forma de capitalització són escasses. En determinades ocasions es limiten a la

construcció de petites naus, a vegades d'autoconstrucció, per guardar maquinària o per al bestiar, on es palesa que l'articulació entre els volums i la coherència de l'ús dels materials no han estat objectius prioritaris. Fins i tot hi ha construccions on els tancaments estan construïts amb diferents materials reciclats, cosa que dóna una imatge molt degradada del conjunt del mas.

Els propietaris dels masos que han optat per transformar l'explotació, tan agrícola com ramadera, per augmentar-ne la capacitat han necessitat construir nous edificis, per allotjar grans quantitats de bestiar i per guardar la maquinària. En aquestes intervencions s'ha implantat en molts casos un llenguatge urbà similar al patró estàndard de tantes naus industrials que esquitxen els polígons del nostre país.

Les actuals pautes de la vida rural i els trets característics dels pobles han sigut també el resultat de la modernització i de l'adopció progressiva d'una cultura urbana, en un context totalment diferent al de la ciutat.

La preocupació per les qüestions relacionades amb l'espai rural ha estat sempre marginal a la cultura urbanística.

Cerdà ja plantejava els principis d'ordenació de l'espai agrari en què distingia dos conceptes, el de ruralització i el d'urbanització, ruralització era obrir la terra per a cultivar-la, mentre que la urbanització es referia a obrir la terra per habitar-la. El contemporani seu, l'italià Cattaneo ja deia uns anys abans que l'art d'edificar i l'art de cultivar eren inseparables.

Bayer va fer un llarg repàs de l'arquitectura rural, que incloïa la masia, el *cortijo*, els *caseríos* i d'altres, en què va recollir no tan sols la consideració del tipus històric que anys abans havia proposat Elies Rogent, sinó que especificava i concretava la utilitat d'un tractat de construccions agrícoles. Va creure més útil i pragmàtic, encara que més difícil, realitzar un estudi de les nostres construccions rurals o indústries rurals per comarques.

El tema de l'arquitectura rural tampoc ha estat aliè als arquitectes si considerem la sèrie de treballs que Danés i Torras, Urabayen, García Mercadal o Torres Balbàs van començar a dedicar a l'arquitectura popular des dels anys 1920.

Nova estructura de fusta d'una masia reformada. (Foto de l'autor)

